

Załącznik do
Uchwały Nr II.33.2018
Rady Miejskiej w Tłuszczu
z dnia 18 grudnia 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	3
2.1. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	4
3.1. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	11
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.....	11
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego.....	13
4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015.....	13
4.2.4. Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku.....	15
4.2.5. Plan rozwoju lokalnego powiatu wołomińskiego 2008-2015.....	16
4.2.6. Powiatowy program opieki nad zabytkami na lata 2010-2013.....	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	17
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	17
5.1.1. Strategia rozwoju Gminy Tłuszcz do 2020 roku.....	17
5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tłuszcz.....	18
5.1.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie gminy Tłuszcz.....	18
5.2. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	19
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	21
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	22
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	23
5.2.4. Zabytki ruchome.....	24
5.2.5. Pomniki, tablice pamiątkowe i miejsca pamięci na terenie gminy oraz kapliczki, krzyże przydrożne i pomniki nagrobne.....	25
5.2.6. Zabytki archeologiczne.....	26
5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	26
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne.....	27
5.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	27
5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	27
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	30
7. Założenia programowe.....	31
7.1. Priorytety, kierunki działań programu opieki oraz zadania bezpośrednio z nimi związane.....	32
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	34
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	36
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	36
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....	37
12. Spis rysunków, fotografii i tabel.....	39

Załącznik nr 1 - Gminna Ewidencja Zabytków

1. Wstęp

Na dziedzictwo kulturowe człowieka składają się dobra kultury i dobra natury. Ważną częścią składową tego dziedzictwa są zabytki, które należą do podstawowych dóbr, kształtujących tożsamość regionalną. Są nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska, jego życia i aktywności. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią wartość ekonomiczną, cenioną przez społeczeństwo. Dziedzictwo kulturowe stanowi dziś z jednej strony przedmiot ochrony, z drugiej zaś potencjał, który winien zostać wykorzystany dla potrzeb rozwoju gminy.

Rewitalizacja poszczególnych obiektów stanowi szansę na ich uratowanie. Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest koniecznością przewidzianą ustawą oraz zapotrzebowaniem społecznym. Stanowi także istotny czynnik w upowszechnianiu wiedzy i pomocy skierowanej do właścicieli zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję.

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Tłuszcz na lata 2019-2022 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, tj. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tłuszcz oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wyżej wymienione dokumenty określają politykę administracyjną w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Taka współpraca, rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść korzyści lokalnej społeczności, a najistotniejszą z nich jest zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

2.1. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Tłuszcz na lata 2019-2022 zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą ma na celu:

1. Zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, dziejami i zabytkami gminy Tłuszcz.
2. Zapoznanie z uwarunkowaniami prawnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami.
3. Rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do powstrzymania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
4. Podejmowanie działań w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej o otaczających nas krajobrazach i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnację;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
6. Określenie współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia im właściwej opieki, wskazywanie potencjalnych źródeł pozyskiwania środków na realizację zadań renowacyjnych, remontowych oraz dotyczących rewitalizacji obiektów zabytkowych;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zgodnie z art. 5, 6 i 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483) zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela.

W myśl art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na listę zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zabytki znajdujące się na terenie województwa wpisuje do rejestru zabytków Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wpisu do rejestru można dokonać z urzędu bądź na wniosek właściciela

zabytku nieruchomego lub wieczystego użytkownika gruntu na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego obiektu. Podobna procedura dotyczy zabytków ruchomych, dla których rejestr zabytków prowadzi również Wojewódzki Konserwator Zabytków. Sposób prowadzenia rejestru zabytków reguluje ww. ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).

W drodze rozporządzenia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, przedstawiający szczególną wartość, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, może złożyć taki wniosek po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Rada Miejska w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zabezpieczenia wyróżniających się krajobrazowo terenów z obiektami nieruchomymi charakterystycznymi dla danej miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uchwale powinny się znaleźć: nazwa parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia.

Po uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Burmistrz sporządza plan ochrony parku kulturowego, który następnie zatwierdza Rada Miejska.

Inną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są postanowienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt konsultowany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Realizacja zadań w dziedzinie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów, w szczególności zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie dotyczącym spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Reguluje tą kwestię art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.).

W myśl art. 21 i 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) każda gmina prowadzi gminną ewidencję zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona jako zbiór kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Gminna ewidencja zabytków stanowiła podstawę do opracowania niniejszego programu.

Inne bardzo istotne uregulowania prawne w kwestii ochrony zabytków znaleźć można

w następujących dokumentach:

1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r. poz. 799 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 1614).
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz. 121 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 862 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2018 r. poz. 450 z późn. zm.).

Ochronę zabytków znajdujących się w bibliotekach i muzeach regulują akty prawne:

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r. poz. 720 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2018 r. poz. 217 z późn. zm.).

3.1. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) definiuje pojęcie zabytku, wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki pogrupowano w trzech kategoriach jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,

- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ochrona zabytków (art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- 3) udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Kluczowe cele polityki państwa wynikają z Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 (Uchwała nr 125/2014 Rady Ministrów z 24.06.2014 r.) oraz Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i jej uzupełnienie na lata 2004-2020.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Opracowanie Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną, materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasada *primum non nocere* (z łac. po pierwsze nie szkodzić, autorstwo tej zasady nie jest znane, lecz zgodnie z tradycją przypisywane Hipokratesowi);
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;

6) zasada odwracalności metod i materiałów;

7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Na uwagę zasługuje fakt, iż powyższe zasady powinny obowiązywać nie tylko konserwatorów, architektów lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich, pracowników samorządowych, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów z zakresu ochrony zabytków.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznacza następujące cele działań:

1) w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami będzie to: pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych (oraz kreślenie kategorii i stopnia zagrożeń), pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych (oraz określenie kategorii stopnia zagrożeń), pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego (oraz określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych), objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki, pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa (oraz określenie kategorii i stopnia zagrożeń), ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach, doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami, udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami;

2) w zakresie działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa, realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage), przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce, wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania;

3) w zakresie systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;

4) w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji, stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych, gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów

zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa, wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego, wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych;

5) w zakresie kształcenia i edukacji: utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony, zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa, nadrzędnym celem jest także budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków, a także upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej i tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych;

6) w zakresie współpracy międzynarodowej: wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie, oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości oraz troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Narodowa strategia kultury na lata 2004-2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 stanowią rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w dziedzinie kultury, a w szczególności dla współcześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach gospodarki rynkowej, a także zbieżnej z interesami Polski i Unii Europejskiej.

Podstawowym celem strategii jest działanie na rzecz równomiernego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Przyjęto następujące priorytety:

1) aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, celem poprawy stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację. Realizacja tych zadań umożliwi zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym;

2) edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dokumentem, który służy do wdrożenia Narodowej strategii rozwoju kultury w kwestii materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym planem rozwoju (Dz. U. z 2004 r. Nr 116, poz. 1206) oraz założeniami do Krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do realizacji Narodowego programu kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie obszaru dziedzictwa jako wykładnię rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi

konkurencyjności i promowania regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W Narodowym programie kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wyznaczone zostały strategiczne cele polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków:

- 1) przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- 2) podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji o tematyce dziedzictwa kulturowego;
- 3) poszukiwanie narzędzi wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- 4) ograniczenia w dowolnym opiniowaniu konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem;
- 5) intensyfikacja ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowej poprawy stanu zabytków nieruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Analiza opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa i powiatu została dokonana pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy, ze szczególnym uwzględnieniem:

1. Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030;
2. Planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego;
3. Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015;
4. Strategii rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku;
5. Planu rozwoju lokalnego powiatu wołomińskiego 2008-2015;
6. Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2010-2013.

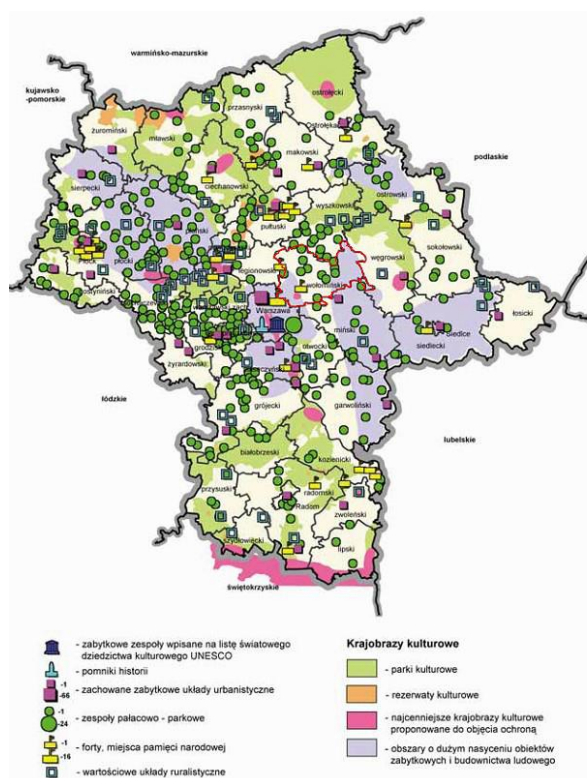
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030

Zamierzeniem strategicznym Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 w obszarze kultury i dziedzictwa jest wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Głównymi działaniami w obszarze kultury i dziedzictwa będą:

- 1) poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych);
- 2) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych;
- 3) ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej);
- 4) rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej);
- 5) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacji zasobów;

- 6) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu;
- 7) wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej;
- 8) wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury;
- 9) promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury;
- 10) wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym;
- 11) wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

Zgodnie ze strategią historyczne obiekty i zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem oraz historyczne szlaki wodne powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Ochroną należy objąć również układy przestrzenne i miasta-ogrody. Istotnym elementem ochrony dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, jak też inne formy ochrony krajobrazu kulturowego i wspierania skansenów. W ramach upowszechnienia wiedzy o regionie oraz promowania kultury i twórczości, wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności. Ośrodki miejskie powinny kreować warunki do tworzenia i promowania kultury.

Województwo mazowieckie

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Celem polityki planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza.

Polityka ta adresowana jest do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Materialnym i przestrzennym wymiarem tej polityki jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego takich jak:

- 1) krajobrazy kulturowe;
- 2) krajobraz kulturowy wsi i małych miast;
- 3) zespoły budownictwa drewnianego;
- 4) ośrodki tożsamości kulturowej regionu;
- 5) układy ruralistyczne i urbanistyczne;
- 6) miejsca pamięci narodowej.

W sferze świadectw kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana poprzez:

- 1) propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach;
- 2) pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej;
- 3) promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informacje w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców;
- 4) edukacja w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej;
- 5) wykorzystywanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015

Celem strategicznym Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015 jest zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu.

W programie wymienione są następujące cele operacyjne:

- 1) ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu;
- 2) kształtowanie tożsamości regionalnej;
- 3) wzrost społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego regionu;
- 4) efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

Głównymi działaniami zachowania materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu są:

- 1) opieka nad zabytkami nieruchomymi – rozpoznanie i weryfikacja zasobów środowiska kulturowego;
- 2) integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego;
- 3) eksponowanie zabytków o szczególnej wartości:
 - ośrodków krystalizujących regionalny krajobraz kulturowy;
 - ważniejszych stanowisk archeologicznych;
 - zabytków ruchomych zwłaszcza wytworów sztuki czy rzemiosła ludowego;
- 4) zapobieganie degradacji zabytków:
 - wspieranie rewaloryzacji obiektów zabytkowych i działań służących opiece nad zabytkami;
 - opracowanie zasad współpracy samorządów: wojewódzkiego, gminnych i powiatowych przy realizacji zadań ochrony zabytków, zwłaszcza warunków i form współpracy z właścicielami zabytków;
 - opracowanie zasad postępowania w sytuacjach kryzysowych zagrożenia materialnego istnienia zabytków i ich wdrażanie;
 - budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zabytków; prowadzenie stałej współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w zakresie opracowania i monitorowania listy zabytków zagrożonych w istnieniu;
- 5) kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki:
 - upowszechnianie standardów wytycznych do prac konserwatorskich, restauratorskich, zabezpieczających, ratowniczych i interwencyjnych.

Głównymi działaniami ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych są:

- 1) wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych;
- 2) promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury;
- 3) wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.

Głównymi działaniami utrwalania zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców są:

- 1) kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej;
- 2) wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego;
- 3) wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z edukacją

regionalną;

- 4) wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ogólnonarodowym;
- 5) promowanie najlepszych rozwiązań w zakresie realizacji programów edukacyjnych o historii regionu (np. w formie konkursów).

Głównymi działaniami promocji walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii są:

- 1) opracowanie i wdrażanie systemu informacji o najcenniejszych zabytkach regionu, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy jako metropolii o znaczeniu europejskim;
- 2) wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności dorobku kultury regionalnej;
- 3) promocja kultury ludowej Mazowsza;
- 4) wykorzystanie tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego.

Głównymi działaniami zwiększania dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych są:

- 1) kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo-kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych;
- 2) wspieranie działań dotyczących komercyjnego wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, turystyczne i edukacyjne;
- 3) opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy.

4.2.4. Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku

Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku stworzona jest dla określenia celów strategicznych i zadań taktycznych rozwoju powiatu, w oparciu o dostępne zasoby i możliwości realizacji poszczególnych działań. Strategia w bezpośredni sposób nie odnosi się do sprawy ochrony zabytków znajdujących się na terenie powiatu, jednak w kilku istotnych kwestiach odwołuje się do zasobów dziedzictwa kulturowego. Wskazanie dziedzin pośrednio związanych z zasobami dziedzictwa kulturowego, jak np. turystyka i kultura, pozwala przyjąć, iż w opracowaniu tego dokumentu uwzględniono rolę zabytków, konieczność ich ochrony oraz możliwości adaptacji i wykorzystania ich potencjału. Strategia wymienia m. in. zasoby historyczne i kulturowe z terenu powiatu wołomińskiego.

Jako główne obszary aktywności rozwoju powiatu strategia rozwoju wskazuje między innymi rozwój turystyki i rekreacji. Zwiększenie środków budżetowych przeznaczonych na sektor turystyki, na oświatę, edukację, kulturę i promocję powiatu, a w szczególności jego walorów kulturowych, mają

wpłynąć na realizację tego priorytetowego działania. Elementem niezbędnym jest opracowanie programu zarządzania turystyką, w którym zasób i ochrona dóbr kultury powiatu zostaną właściwie uwzględnione.

Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego jest zgodna ze strategią rozwoju województwa mazowieckiego oraz narodowym planem rozwoju. Określa ona misję powiatu: „Powiat Wołomiński, silny potencjałem tworzących go gmin, wspiera zrównoważony rozwój gospodarczy, społeczny i przestrzenny. Wykorzystując walory przyrodnicze, historyczne oraz kulturowe dba o rozwój turystyki.

4.2.5. Plan rozwoju lokalnego powiatu wołomińskiego 2008-2015

Plan rozwoju lokalnego powiatu wołomińskiego 2008-2015 uzupełnia Strategię rozwoju powiatu wołomińskiego do 2015, która jest dokumentem otwartym wymagającym uzupełnienia. Plan rozwoju lokalnego wnosi nowe treści, pomysły i sposoby rozwiązywania problemów. Precyzyjniej wskazuje zadania z zakresu ochrony zabytków, w tym zapewnienie właściwych kierunków do rozwoju turystyki i rekreacji, m. in. w oparciu o modernizację istniejących obiektów zabytkowych. Plan wśród planowanych wydatków związanych z realizacją podstawowych zadań wynikających z art. 4 ustawy o samorządzie powiatowym wymienia kulturę i ochronę dóbr kultury, co przekłada się na wskazanie konkretnych kwot na lata 2008-2015. Plan rozwoju lokalnego jest dokumentem kierunkowym stanowiącym podstawę do wdrażania przedsięwzięć rozwojowych według kolejności przyjętych przez powiat celów strategicznych, spójnych ze strategią województwa.

4.2.6. Powiatowy program opieki nad zabytkami na lata 2010-2013

Opracowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami wymaga zaangażowania władz oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami. W realizacji zadań z zakresu ochrony zabytków bardzo korzystne jest przekazanie kompetencji dotyczących opieki nad zabytkami określonym, odpowiedzialnym osobom, w każdej z gmin i w powiecie. Opracowanie ogólnych zasad współpracy na poziomie gmin i powiatu jest niezbędnym elementem dla sprawnego funkcjonowania ochrony zabytków na terenie powiatu.

Główne cele polityki powiatowej związanej z ochroną zabytków:

- 1) konsekwentne i planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni;
- 3) wykreowanie wizerunku powiatu i tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego;

- 4) zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 5) wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opieką nad zabytkami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikają z dokumentów o charakterze strategicznym, opracowań wyznaczających kierunki polityki przestrzennej gminy oraz innych dokumentów.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Analiza dokumentów programowych gminy została dokonana na podstawie:

1. Strategii rozwoju Gminy Tłuszcz do roku 2020.
2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tłuszcz.
3. Miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

5.1.1. Strategia rozwoju Gminy Tłuszcz do 2020 roku

Strategia rozwoju Gminy to koncepcja systemowego działania, polegająca na: formułowaniu długookresowych celów rozwoju i ich modyfikacji w zależności od zmian zachodzących w otoczeniu, określaniu zasobów i środków niezbędnych do realizacji tych celów oraz sposobów postępowania zapewniających optymalne ich rozmieszczenie i wykorzystanie w celu elastycznego reagowania na wyzwania otoczenia i zapewnienia gminie korzystnych warunków egzystencji i rozwoju.

Uchwalenie Strategii rozwoju Gminy Tłuszcz do 2020 roku nie zamknęło dalszych prac, lecz otworzyło, kolejną fazę polegającą na opracowaniu programów operacyjnych, weryfikacji i aktualizacji celów i priorytetów rozwoju oraz konstruowaniu wieloletnich planów inwestycyjnych gminy.

Do głównych celów strategicznych strategii rozwoju należą poprawa warunków życia mieszkańców oraz stworzenie możliwości realizacji ich ambicji, utrzymywanie i rozbudowa ekologicznych standardów rozwoju gminy w oparciu o zasady rozwoju zrównoważonego, poprawa atrakcyjności inwestycyjnej, osadniczej i turystycznej gminy, aktywizacja przedsiębiorczości dla zwiększenia podaży miejsc pracy i wpływów budżetowych gminy, stymulowanie przemian w rolnictwie dla przyspieszenia procesów dostosowawczych do wymogów Unii Europejskiej, odtworzenie wizerunku gminy jako lokalnego centrum administracyjnego i komunikacyjnego.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tłuszcz (uchwała nr V/85/2015 z dnia 16 czerwca 2008 r.)

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym priorytetem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych odnośnie występowania obiektów i terenów chronionych. Jednym z kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest ochrona krajobrazu kulturowego. Dotyczy to zwłaszcza zabytkowych parków, pomników przyrody oraz budynków i założeń zabytkowych. Ponadto na rysunku studium wyznaczono również lokalizacje stanowisk archeologicznych.

5.1.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie gminy Tłuszcz

Zarówno studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, jak i miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zawiera ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, w tym stanowisk archeologicznych;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W miejscowym planie zagospodarowania miasta Tłuszcza zostały ustalone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz zasady w przypadku wszelkich prac remontowych i modernizacyjnych, tj. muszą być przeprowadzone w ten sposób, aby obiekt nie zatracił cech, świadczących o jego wartościach kulturowych oraz muszą być uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zespoły i obiekty chronione miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego miasta Tłuszcza:

1. Kościół parafialny p/w Przemienienia Pańskiego w Tłuszczu.
2. Kapliczka przy ul. Powstańców.
3. Dom przy ul. Głowackiego 13.
4. Dom przy ul. Powstańców 13.
5. Dom przy ul. Powstańców 28.
6. Wieża ciśnień przy ul. Warszawskiej.
7. Dom przy ul. Szklanej 3.
8. Kaflarnia przy ul. Raclawickiej 11.
9. Cmentarz parafialny.

W pozostałych planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego również znajdują się zapisy dotyczące zasad ochrony zabytków.

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Tłuszcz leży w środkowej części województwa mazowieckiego w powiecie wołomińskim. Przez gminę przebiegają liczne połączenia kolejowe i drogowe, m. in. z Warszawą, Ostrołęką, Białymstokiem, Legionowem i Pilawą. Powierzchnia ogólna gminy wynosi 10 300 ha, z czego 15,6% stanowią lasy. Ogólna liczba mieszkańców wynosi 19 731 osoby, w tym w samym Tłuszczu jest 7 985 (stan na dzień 31.12.2017 r.).

Na terenie gminy jest 37 miejscowości, zgrupowanych w 28 sołectwach i miasto. Przez znaczną część gminy przepływa rzeka Cienka z dopływami w II klasie czystości, z jej wód korzysta głównie rolnictwo. Duża powierzchnia lasów i atrakcyjne tereny rekreacyjne stwarzają warunki dla rozwoju turystyki. Teren gminy to część Równiny Wołomińskiej, płaski na ogół nizinny, urozmaicony i upiękaszony (zwłaszcza w południowej części gminy) występującymi lasami. W niektórych miejscach zachowały się fragmenty starych drzewostanów naturalnego pochodzenia, tworząc rezerwat przyrody. Najbliżej Tłuszcza rezerwat taki występuje w okolicy Jasienicy i Klembowa, tzw. rezerwat „Dębina”. Bogata szata roślinna i urozmaicony teren stwarzają korzystne warunki bytowania dla wielu gatunków ssaków i ptaków.

Ze względu na małe uprzemysłowienie gmina nie należy do obszarów ekologicznego zagrożenia. Pod względem turystycznym odgrywa raczej rolę tranzytu z centralnej Polski do atrakcyjniejszych turystycznie i krajobrazowo terenów Polski północno-wschodniej. Jednakże istnieje możliwość rozwoju agroturystyki.

Województwo mazowieckie

20

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Początki historii Tłuszcza sięgają 1447 roku, gdy w lesistej i podmokłej okolicy powstała wieś o nazwie Tłuściec. Wchodziła ona w skład obszernej dzierżawy Chrzesne, należała zaś do powstałej po 1540 r. parafii Postoliska. Terytorium Tłuszcza weszło w skład powiatu kamieńczykowskiego (Kamieńczyk k. Wyszkowa). Pobliskie Chrzesne było znaczącym ośrodkiem artystycznym. W 1635 r. kasztelan lubelski Stefan Dobrogost Grzybowski wzniósł okazały pałac późnorenesansowy, zachowany do czasów współczesnych. Po latach, zamieszkiwali w nim znani malarze, ilustratorzy. Po III rozbiorze Polski Tłuszcz znalazł się w granicach zaboru austriackiego, a po wojnie w 1809 roku - w Księstwie Warszawskim. Po uchwałach kongresu wiedeńskiego Tłuszcz znalazł się w granicach Królestwa Polskiego, miniaturowego państewka pod berłem cara. Decydujący wpływ na rozwój Tłuszcza wywarła budowa linii kolejowych. W 1862 r. uruchomiona została kolej warszawsko - petersburska. W Tłuszczu powstała stacja kolejowa i warsztaty kolejowe. W 1897 r. oddano do użytku kolejną linię z Pilawy do Ostrołki. W 1884 r. Tłuszcz miał już 400 mieszkańców i szkołę początkową. Należał wtedy do gminy Klembów i parafii Postoliska, wchodząc w skład powiatu radzyńskiego, powstałego z części dawnego powiatu stanisławowskiego. Miejscowość miała w tym okresie walory wypoczynkowe, z tendencją do budowania domów letniskowych. W 1906 r. uruchomiono hutę szkła działającą do 1923 r. Wieś przekształciła się w osadę typu miejskiego i w 1917 utworzono gminę Tłuszcz.

W czasach II Rzeczypospolitej Tłuszcz rozwijał się nadal. W 1921 r. uruchomiono tu hutę szkła „Przyszłość”, a w 1936 r. - linię kolejową do Radzymina i Legionowa. Powstała samodzielna parafia, a w 1932 r. zbudowano murowany kościół p. w. Przemienienia Pańskiego. Na terenie Tłuszcza liczącego 1102 mieszkańców znajdowała się huta szkła, węzłowa stacja kolejowa oraz liczne domy letniskowe.

Po wyzwoleniu i zakończeniu II wojny światowej zdewastowany Tłuszcz zaczął się odbudowywać, a następnie rozbudowywać. Wznowiła pracę huta „Przyszłość”, parowozownia, węzłowa stacja kolejowa oraz szkoła podstawowa. Nastąpiła elektryfikacja linii kolejowej do Warszawy, a potem do Małkini, Wyszkowa i Radzymina ożywiła miejscowość. Miejsce drewnianych domków zajęły stopniowo obszerne osiedla mieszkaniowe, prywatne domy i wille. Zamiast ciasnego, drewnianego baraku - nowoczesny dworzec kolejowy. Powstała szkoła zawodowa, w 1966 r. oddano do użytku nowy budynek szkoły podstawowej i utworzonego od podstaw liceum ogólnokształcącego. W 1967 r. Tłuszcz uzyskał prawa miejskie, ale wbrew woli mieszkańców w ramach reformy administracyjnej z 1975 r. znalazł się w województwie ostrołęckim.

W 1997 r. powstał okazały ratusz, który obecnie jest siedzibą Urzędu Miejskiego w Tłuszczu. Od 1983 r. aktywnie działa Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tłuszczańskiej, które było inicjatorem utworzenia Społecznego Muzeum Ziemi Tłuszczańskiej, pełniącego funkcje naukowe, dydaktyczne

i oświatowe. Zabytkami, które się niestety nie zachowały się do dnia dzisiejszego, a odgrywają znaczącą rolę w historii są murowany dwór w dzielnicy Borki z 1910 r., spalony w 1999 r., otoczony parkiem krajobrazowym z drugiej połowy XIX w. oraz murowany spichlerz z pierwszej połowy XIX w. Wydarzenia historyczne upamiętniają też pomniki „Siewby” (pierwsze chłopskie pismo na terenie Królestwa Polskiego) i żołnierzy 32 pułku piechoty 8 DP Armii Krajowej oraz cmentarz wojenny poległych i zmarłych żołnierzy w 1920 r.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Tłuszcz zaliczana jest do gmin typowo rolniczych. Prawie całą przestrzeń rolniczą charakteryzują na ogół gleby mało urodzajne, należące do najniższych klas bonitacyjnych. Dominuje rolnictwo indywidualne z przewagą niewielkich gospodarstw. Ze względu na małe uprzemysłowienie, gmina należy do obszarów ekologicznie czystych. Prawie cały teren to rozległe równiny w części kotliny warszawskiej, urozmaicone w południowo - wschodniej części licznie występującymi kępami leśnymi, łąkową doliną rzeki Cienkiej i jej dopływami, mozaiką pól uprawnych, łąkami.

Wśród obszarów leśnych dominują kompleksy drzewostanów sosnowych, brzoźowych, młodszych wiekowo. Miejscami zachowały się fragmenty starych drzewostanów naturalnego pochodzenia np. Chrząsne, Jasienica, Rudniki. Lasy położone w części wschodniej i południowo-wschodniej, stanowią podstawową wartość przyrodniczą gminy. Zawierają się w pasmach leśnych ciągnących się od rzeki Rządzy do rzeki Bug (dawna puszcza Sulejowska, Jadowska i Kamieniecka).

Poza kompleksami leśnymi występują pojedyncze twory przyrody żywej o szczególnych walorach krajobrazowych. Zalicza się do nich okazałe sędziwe drzewa m. in. w miejscowościach Chrząsne, Miąse czy Ołdaki.

W obszarze gminy występuje szereg drzew - pomników przyrody:

1. Dąb szypułkowy o obwodzie 280 cm (dz. ew. nr 1643/1 Tłuszcz), nr rej. woj. 0.
2. Dąb szypułkowy o obwodzie 630 cm (dz. w. nr 173, 174 Ołdaki), nr rej. woj. 122.
3. Lipa drobnolistna o obwodzie 480 cm (pas drogi powiatowej 566 Ołdaki), nr rej. woj. 121.
4. Dąb szypułkowy o obwodzie 310 cm (dz. ew. nr 1033/5, 1033/4 Miąse), nr rej. woj. 20/80.
5. Lipa drobnolistna o obwodzie 300 cm (dz. ew. nr 1033/6, 1033/7, 1034/1, 1034/2 Miąse), nr rej. woj. 21/80.
6. Lipa drobnolistna o obwodzie 460 cm (Miąse), nr rej. woj. 22/80.
7. Jesion wyniosły o obwodzie 330 cm (dz. ew. nr 1034/3 Miąse), nr rej. woj. 23/80.
8. Jesion wyniosły o obwodzie 400 cm, dąb szypułkowy o obwodzie 350 cm (dz. ew. nr 940/1 Chrząsne), nr rej. woj. 24/80.
9. Dąb szypułkowy – 4 szt. o obwodach 380 cm, 300 cm, 250 cm, 280 cm (dz. ew. nr 212 Ołdaki),

- nr rej. woj. 214.
10. Jałowiec pospolity – 6 szt. o obwodach 20-45 cm (Łysobyki), nr rej. woj. 0.
11. Dąb szypułkowy – 7 szt. o obwodach 215 cm, 210 cm, 200 cm, 190 cm, 180 cm, 155 cm, 120 cm (dz. ew. nr 685/2, 685/3 Tłuszcz), nr rej. woj. 0.
12. Dąb szypułkowy – 3 szt. o obwodach 150 cm, 120 cm, 180 cm (dz. ew. nr 1561/4 Tłuszcz), nr rej. woj. 0.
13. Dąb szypułkowy o obwodzie 180 cm (dz. ew. ew. nr 1572 Tłuszcz), nr rej. woj. 0.
14. Dąb szypułkowy – 2 szt. o obwodach 180 cm, 200 cm (dz. ew. nr 543 Postoliska), nr rej. woj. 0.
15. Lipa – 1 szt. o obwodzie 240 cm (dz. ew. nr 66/2 Balcery), nr rej. woj. 0.
16. Dąb szypułkowy – 2 szt. o obwodach 380 cm, 380 cm (dz. ew. nr 64 Balcery), nr rej. woj. 0.
17. Dąb szypułkowy – 2 szt. o obwodach 300 cm, 350 cm (dz. ew. nr 174, 175 Balcery), nr rej. woj. 0.
18. Dąb szypułkowy o obwodzie 400 cm (dz. ew. nr 494/14 Jasienica), nr rej. woj. 0.
19. Lipa o obwodzie 340 cm (dz. ew. nr 698 Rudniki), nr rej. woj. 0.
20. Dąb szypułkowy – 6 szt. o obwodach 380 cm, 330 cm, 260 cm, 260 cm, 210 cm, 180 cm (pas drogi, Chrzęsne), nr rej. woj. 0.
21. Lipa – grupa drzew (pas drogi gminnej dz. ew. nr 563/2 Jasienica), nr rej. woj. 0.
22. Lipa – grupa drzew 19 szt. (pas drogi gminnej dz. ew. nr 697 Rudniki), nr rej. woj. 0.

Dolina rzeki i jej liczne zagłębienia to tereny bardzo podmokłe, będące siedliskiem wielu gatunków ptactwa i zwierząt, także bobrów. Gmina Tłuszcz znajduje się poza systemem przyrodniczych obszarów chronionych. Nie występują tu parki narodowe, krajobrazowe czy obszary chronionego krajobrazu. Od strony wschodniej przylega do obszaru „Zielonych Płuc Polski” i od strony zachodniej, rezerwatu „Dębina” (gm. Klembów) - fragmentu lasu dębowo - grabowego z 200-letnimi dębami. Gmina to niewątpliwie region o dużych walorach przyrodniczych, przede wszystkim przyroda i czyste powietrze wolne od zanieczyszczeń przemysłowych.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome na terenie gminy to przede wszystkim zabytki architektury sakralnej, m. in. kościoły, cmentarze. Natomiast architekturę świecką reprezentują zespoły pałacowe z parkami podworskimi oraz znaczna ilość przykładów budownictwa drewnianego.

Na terenie gminy Tłuszcz znajduje się 9 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tab. 1) oraz obiekty niewpisane do rejestru, które z uwagi na wysokie walory kulturowe również należy objąć ochroną konserwatorską.

Stan utrzymania zabytków nieruchomych jest bardzo różny. Ogólny stan zachowania obiektów jest dobry, jednak wiele z nich wymaga podjęcia prac remontowych i rewaloryzacyjnych. Niektóre

z nich stopniowo poddawane są pracom remontowo - konserwatorskim i odzyskują dawną świetność.

Tab. 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków				
L. p.	Miejscowość	Obiekt/zespół	Adres	Nr i data wpisu
	Chrzęsne	założenie pałacowo-parkowe		
1.		a) pałac	Chrzęsne 05-240 Tłuszcz	A-389,06.08.1959
2.		b) park	Chrzęsne 05-240 Tłuszcz	A-389,20.01.1976
3.	Jasienica	park dworski	Jasienica 05-240 Tłuszcz	A-498, 27.01.1984
4.	Miąse	park dworski	Miąse 05-240 Tłuszcz	A-436, 18.02.1976
5.	Mokra Wieś	park dworski	Mokra Wieś 05-240 Tłuszcz	A-437, 18.02.1976
6.	Postoliska	stara część cmentarza parafialnego	Postoliska 05-240 Tłuszcz	A-554, 30.01.1986
7.	Postoliska	kościół parafialny rzymsko-katolicki p. w. Św. Stanisława Biskupa	Postoliska, 05-240 Tłuszcz	A-1049, 20.12.2011
8.	Tłuszcz	spichlerz	ul. Powstańców 22 05-240 Tłuszcz	A-418,05.04.1962
9.	Tłuszcz	cmentarz wojenny z 1920r.	ul. Warszawska 05-240 Tłuszcz	A-572, 18.01.1986

5.2.4. Zabytki ruchome

Do zabytków ruchomych na terenie gminy zaliczyć należy wyposażenie Kościoła parafialnego p. w. Św. Stanisława Biskupa w Postoliskach projektu H. Kudery z 1913 - 1919 (wpisane w Katalogu Sztuki Polskiej i dwie decyzje wpisu do rejestru – łącznie 30 pozycji). Są to m. in:

- 1) Barokowy ołtarz boczny z połowy XVIII w. z obrazem Serca Jezusa;
- 2) Ołtarz z XVIII w z obrazem Serca Pana Jezusa;
- 3) Ołtarz z XVIII w z obrazem śś. Józefa i Rocha;
- 4) Drzwi drewniane z okuciami w wejściu na łóżę z XVI w.;
- 5) Barokowa chrzcielnica z połowy XVIII w. z rzeźbioną grupą i obrazem Chrztu Jezusa;
- 6) Barokowy konfesjonał z XVIII wieku z późniejszymi obrazami Matki Bożej z Dzieciątkiem i Św. Antoniego malowanymi na blasze;
- 7) Rokokowa monstrancja z 1787 roku;
- 8) Kielich gładki z XVIII w.;
- 9) Księgi metrykalne z wpisami od 1651 roku.

Ponadto ewidencją zabytków ruchomych jest objęte wyposażenie pałacu w Chrzęsnem (dwa kominki z XVIII w.), część nagrobków na cmentarzu w Postoliskach oraz wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Rocha w Jasienicy (20 pozycji, decyzja nr 2057/05 z 27.09.2005 r.). Szczegółowe dokumentacje konserwatorskie, w tym karty ewidencyjne i decyzje wpisów do rejestru, dotyczące ruchomych dóbr kultury mogą być udostępniane wyłącznie za zgodą właściciela, dlatego w niniejszym opracowaniu podano tylko ogólne informacje.

5.2.5. Pomniki, tablice pamiątkowe i miejsca pamięci na terenie gminy oraz kapliczki, krzyże przydrożne i pomniki nagrobne

W gminach, wśród obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych, figurują miejsca pamięci narodowej – zbiorowe mogiły żołnierskie, w tym na cmentarzach wojennych i parafialnych oraz kościelne i prywatne zbiory historyczne. Istotnym elementem krajobrazu kulturowego każdej gminy są pomniki i tablice pamiątkowe, które stawiane były dla upamiętnienia ważnych postaci i wydarzeń historycznych. Licznie reprezentowane na terenie gminy Tłuszcz są również obiekty lokalnego kultu takie jak, kapliczki, krzyże i figury przydrożne głęboko związane z tradycją chrześcijańską.

Pomniki, tablice pamiątkowe oraz miejsca pamięci na terenie gminy:

1. Cmentarz wojenny żołnierzy poległych w 1920 roku, Tłuszcz przy ul. Warszawskiej.
2. Pomnik pamiątkowy „Siewby” w Tłuszczu przy ul. Tadeusza Kościuszki.
3. Pomnik Żołnierzy 32 Pułku Armii Krajowej (akcja „Burza”) w Tłuszczu przy ul. Warszawskiej.
4. Trzy mogiły zbiorowe na cmentarzu parafialnym w Tłuszczu przy ul. Długiej.
5. Mogiła indywidualna na cmentarzu parafialnym w Tłuszczu przy ul. Długiej.
6. Tablica pamiątkowa w Kościele parafialnym Przemienienia Pańskiego p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Tłuszczu przy ul. Kościelnej 7.
7. Tablica pamiątkowa w Szkole Podstawowej im. Jana Pawła II w Tłuszczu.
8. Pomnik pamiątkowy na placu przy kościele parafialnym p.w. Narodzenia Pańskiego w Jasienicy przy ul. Kościelnej 2.
9. Tablica pamiątkowa w Kościele parafialnym p.w. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika Postoliskach przy Placu 3 Maja 17.
10. Mogiły zbiorowe na cmentarzu parafialnym w Postoliskach przy ul. 11 Listopada.
11. Pomnik Cichociemnych upamiętniający operację „Bełt” w Postoliskach.
12. Pomnik w miejscu straceń Polaków w czasie okupacji hitlerowskiej w latach 1939-1944 w Konarach.
13. Pomnik upamiętniający Annę Walentynowicz w Rudnikach.
14. Pomnik w Rudnikach.

Ważniejsze kapliczki i krzyże na terenie gminy:

1. Krzyż przy ul. Szklanej - upamiętnienie Powstania Styczniowego z 1863 roku.
2. Kaplica murowana w kształcie małej świątyni z nawą i mensą w Tłuszczu przy ul. Powstańców.
3. Figura Matki Bożej na postumencie murowanym z głazów na placu Kościoła parafialnego Przemienienia Pańskiego p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Tłuszczu przy ul. Kościelnej 7.
4. Kapliczka barokowa z I poł. XVIII wieku murowana, owalna na kwadratowym postumencie z 4 wnękami na obrazy w Miąsem.
5. Kapliczka przydrożna w Mokrej Wsi;
6. Kapliczka murowana w miejscowości Franciszków.

Na terenie gminy znajdują się również:

1. Parowóz Ty2-220 w Tłuszczu przy stacji kolejowej.
2. Lokomotywa Hutnik 4010 w Tłuszczu przy ul. Radzywińskiej.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Zabytki nieruchome archeologiczne, czyli stanowiska archeologiczne to powierzchniowe, podziemne lub podwodne pozostałości egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworach bądź ich ślady. Przykładami nieruchomych stanowisk archeologicznych mogą być pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska czy kurhany.

Na terenie gminy Tłuszcz zinwentaryzowano 135 stanowisk archeologicznych (załącznik nr 1). Większość z nich to ślady osadnicze, obejmujące okresy począwszy od paleolitu, poprzez epokę brązu, okres halszacki, lateński, wpływów rzymskich, wędrówek ludów, wczesnośredniowieczny, średniowiecze na okresie nowożytnym skończywszy.

5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Placówką kulturalną, która zajmuje się gromadzeniem dóbr kultury w gminie jest Społeczne Muzeum Ziemi Tłuszczańskiej. Mieści się ono w budynku przy ul. Kościuszki 7 w Tłuszczu. Muzeum jest prężnie działającą instytucją posiadającą bogatą kolekcję przedmiotów związanych z regionem. W muzeum oprócz stałych wystaw prezentujących bogatą tradycję i kulturę ziemi tłuszczańskiej organizowane są czasowe wystawy popularyzujące regionalną twórczość. Społeczne muzeum pełni rolę w zakresie przechowywania i udostępniania społeczeństwu dobytku kultury regionalnej, a tym samym podnoszenia jego wiedzy o przeszłości. Tłuszczańskie muzeum opracowuje katalogi i wydaje przewodniki po wystawach. Działalność popularyzatorską prowadzi poprzez organizacje: wystaw czasowych, prelekcji naukowych, sesji popularno-naukowych, oprowadzenie po wystawach

i współudział w realizacji amatorskich filmów dokumentalnych. Dzięki różnorodności form pracy tłuśczańskie muzeum pełni funkcję ośrodka naukowo-dydaktyczno-oświatowego. Można je zaliczyć do muzeów wielowydziałowych, ponieważ obok zbiorów etnograficznych, zgromadzono eksponaty historyczne, także malarstwo, rzemiosło artystyczne, ryciny, ikonografię, okazy numizmatyczne, sztuką ludową, militaria, eksponaty z różnych dziedzin techniki oraz najrozmaitsze narzędzia pracy, wytwory miejskich artystów, budownictwo drewniane i stroje ludowe.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ludność kształtowała przez wieki swoją kulturę, która w niewielkim stopniu odbiega od innych regionów Polski. Środkowa część Mazowsza określana jest jako Mazowsze Leśne. Wzorce kulturowe na tych obszarach powstały w oparciu o podział klasowy, głównie kastę drobnoszlachecką i chłopską. Do niematerialnego dziedzictwa obecnie zalicza się tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym. W Tłuszczu podczas corocznego Święta Pieśni Ludowej można usłyszeć obrzędowe pieśni i przyspiewki, które w dzisiejszych czasach nie są zbyt powszechne.

5.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków. Na terenie gminy Tłuszcz formami ochrony zabytków zgodnie z art. 7 ustawy są wpisy do rejestru zabytków oraz ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej. Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków zostały przedstawione w załączniku nr 1 do niniejszego programu.

5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy są obiekty, które pokrywają się głównie z tymi wpisanymi do rejestru zabytków. W szczególności są kościół p. w. Św. Stanisława Biskupa w Postoliskach, zespół pałacowy z obiektami gospodarczymi i parkiem we wsi Chrzęsne z XIX w. oraz cmentarz wojenny żołnierzy poległych w 1920 r.

1. Kościół p.w. Św. Stanisława Biskupa w Postoliskach

Kościół p.w. Św. Stanisława Biskupa zbudowany został w latach 1913 - 1919 według projektu

Henryka Kudery. Neogotycka świątynia jest trójnawowym obiektem o czworobocznej podstawie. Kościół posiada barokowe ołtarze, chrzcielnicę i konfesjonał z XVIII wieku. W kościele znajduje się rokokowa monstrancja i kielich gładki również z XVIII wieku. Na plebani przechowywane są natomiast księgi metrykalne od 1651 roku. Na cmentarzu znajdują się zabytkowe nagrobki klasycystyczne z XIX wieku.

Fot. 1. Kościół p.w. Św. Stanisława Biskupa w Postoliskach

2. Zespół pałacowy z obiektami gospodarczymi i parkiem z XIX w. we wsi Chrząsne

Późnorenesansowy pałac wzniesiono w 1635 roku. Zbudowany został dla Stefana Dobrogosta Grzybowskiego, starosty warszawskiego oraz kasztelana lubelskiego. W XVIII wieku wnętrza zostały częściowo przebudowane. Pałac jest budowlą jednopiętrową, z grubymi murami i dwiema basztami. Pomieszczenia na parterze mają kolebkowe sklepienia z lunetami. Na piętrze zachowały się belkowe stropy z XVIII wieku oraz dwa rokokowe kominki z piaskowca. Obok dworu znajduje się budynek administracyjny i spichlerz. Budowla związana była z takimi znamienitymi rodami szlacheckimi, jak Kotarbińscy, Karscy, Maszyńscy, Koskowsy. Pałac był wyjątkowym wśród dworów szlacheckich na Mazowszu również ze względu na jego bywalców. Niemal od początku istnienia pałacu, Chrząsne zamieszkiwali i odwiedzali malarze, pisarze, rysownicy, nauczyciele. Jego właściciele zawsze związani byli ze środowiskiem warszawskich artystów. Do 1944 roku pałac należał do właścicieli folwarku Chrząsne - rodziny Karskich. Po wojnie, odkąd władze komunistyczne odebrały

go właścicielom, budynek niszczał. Służył jako ośrodek opiekuńczo-wychowawczy, szkoła, internat. W pobliżu pałacu znajdują się resztki parku krajobrazowego z I połowy XIX wieku.

Fot. 2. Zespół pałacowy z obiektami gospodarczymi i parkiem z XIX w. we wsi Chrzęsne

3. Cmentarz wojenny z 1920 r.

Cmentarz wojenny żołnierzy poległych w 1920 r. położony jest na ogrodzonym terenie, pomiędzy ul. Warszawską a torowiskiem. Ułożony jest na planie prostokąta. W środkowej części znajduje się siedem płasko ułożonych krzyży, a u węzłowia umieszczony jest betonowy pomnik zwieńczony krzyżem. Pod krzyżem widnieje tablica z napisem: „*OBROŃCOM OJCZYZNY 1920 ROKU*”. Przy pomniku odbywają się coroczne lokalne obchody związane z upamiętnieniem Bitwy Warszawskiej 1920 r.

Fot. 3. Cmentarz wojenny z 1920 r.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Tłuszcz przedstawione zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń dla tej dziedziny. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych opisującym stan obecny analizowanego obszaru.

Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie ochrony zabytków na terenie gminy Tłuszcz.

Tab. 2. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• różnorodność krajobrazu naturalnego i kulturowego, • dobry stan obiektów użyteczności publicznej i większości obiektów sakralnych, • zachowanie ważnych elementów krajobrazu kulturowego w postaci układu przestrzennego, zespołów dworskich, • działania władz gminnych na rzecz promocji regionu, rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, • działalność Społecznego Muzeum Ziemi Tłuszczańskiej, • obiekty posiadają ustalony stan własnościowy, • dobre rozpoznanie zabytkowego zasobu przez służby konserwatorskie, • bogata historia miasta i regionu, • rosnąca chęć mieszkańców do identyfikowania się z dziedzictwem kulturowym.	• wielu właścicieli prywatnych, zamieszkujących zabytkowe obiekty bez środków na renowację i konserwację budynków, • brak mechanizmów kontroli i zarządzania zabytkowymi budynkami mieszkalnymi z uwzględnieniem szczególnych uwarunkowań związanych z koniecznością ochrony ich wartości, • konieczność budowania warunków zabudowy każdorazowo dla poszczególnych inwestycji, jest nie tylko znaczną przeszkodą dla inwestujących, ale również dla prawidłowej realizacji polityki opieki nad zabytkami, szczególnie dla tych nie objętych wpisem do rejestru zabytków, • konieczność tworzenia doraźnych rozwiązań w zakresie użytkowania obiektów mieszkalnych, dostosowywanych do bieżących, często przypadkowych potrzeb właścicieli, • stosunkowo słaba integracja środowisk działających w obszarze dziedzictwa kulturowego (projektanckich, konserwatorskich), • brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków, • słaba ekspozycja i niedostateczne oznakowanie obiektów zabytkowych, • brak środków na badania (architektoniczne, archiwalne), które muszą stanowić podstawę do właściwego postępowania w użytkowaniu i

	zagospodarowaniu obiektów zabytkowych, • brak wystarczającej ilości stref ruchu spowolnionego, ścieżek rowerowych i tras pieszych, • zagrożenie centrum miasta zjawiskiem kumulacji zanieczyszczeń, • zbyt niskie środki budżetowe i prywatne przeznaczone na remonty i konserwację obiektów zabytkowych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• rosnąca rola samorządu, który ochronę zabytków włącza w strefę rozwoju lokalnego, • postęp w dziedzinie finansowania ochrony środowiska kulturowego z wykorzystaniem różnych źródeł (unijnych, międzynarodowych, państwowych, samorządowych, prywatnych), • stałe działania na rzecz poprawy środowiska naturalnego, • zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego, • popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych, • przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, • szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego gminy, • współpraca miasta z sąsiednimi samorządami.	• zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe, a często i bezprawne przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację, • nadmierna komercjalizacja obiektów zabytkowych, • zbyt wolne tempo rewitalizacji przestrzeni miejskiej i niski poziom estetyki, • niestabilność i powszechna nieznajomość przepisów prawa, • klęski i zdarzenia losowe, • zbyt małe zaangażowanie społeczne w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

7. Założenia programowe

Celem strategicznym gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Tłuszcz na lata 2019-2022 jest:

„Zachowanie dziedzictwa kulturowego, służącego budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości społeczności lokalnej, zachowaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki i promocji gminy Tłuszcz.”

Sformułowany cel strategiczny wymaga podjęcia szeregu działań, które winny stać się priorytetami na przyszłość. O ile w ciągu najbliższych 4 lat tylko kilka zadań zostanie zrealizowanych

bądź zapoczątkowanych, to istotną rzeczą jest dostrzeżenie wielu innych problemów i rozpoczęcie działań, ukierunkowanych na opiekę nad zabytkami. Zapoczątkuje to wieloletni proces, dzięki któremu zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. Proces, który powinien podlegać systematycznej weryfikacji i dopasowywaniu do aktualnych potrzeb i możliwości finansowych. Pozytywne podejście władz samorządowych gminy Tłuszcz do spraw związanych z opieką nad zabytkami i wykazywana troska o zachowanie świadectw przeszłości w należyтым stanie, dają wszelkie podstawy do efektywnego i sprawnego realizowania programu opieki nad zabytkami, przy pomocy wytyczonych priorytetów i kierunków działań.

7.1. Priorytety, kierunki działań programu opieki oraz zadania bezpośrednio z nimi związane

Główne priorytety polityki gminnej związanej z ochroną zabytków zostały opracowane z uwzględnieniem celów zawartych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i zostały przedstawione w tabeli nr 3.

Tab. 3. Zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami

PRIORYTET I: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	
<u>Kierunki działań</u>	<u>Zadania</u>
1. Monitorowanie dóbr kultury.	1. Bieżąca weryfikacja gminnej ewidencji zabytków. 2. Ścisła współpraca samorządu gminnego z organami ochrony zabytków na szczeblach powiatowym i wojewódzkim. 3. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków. 4. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków. 5. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. 6. Utrzymywanie w odpowiednim stanie mogił zbiorowych z terenu gminy.
2. Poprawa stanu zachowania istniejących zabytków.	1. Wypracowanie systemu dofinansowań remontów obiektów zabytkowych. 2. W miarę możliwości uzyskiwania dofinansowań przeprowadzanie prac konserwatorskich zabytków o najsłabszym stanie zachowania. 3. Rekonstrukcja tablicy, miedziorytu zdobiącego pomnik Obrońców Ojczyzny z 1920 r. 4. Starania o dofinansowania na odrestaurowanie zabytkowych kapliczek.
3. Szersze zaangażowanie sektora prywatnego w	1. Pozyskiwanie aktywnych partnerów ochrony

ochronę dziedzictwa kulturowego.	dziedzictwa kulturowego. 2. Wypracowanie współpracy z właścicielami terenów na których znajdują się obiekty zabytkowe oraz zwrócenie uwagi na zabytki, które wymagają prac konserwatorskich. 3. Wypracowanie procedur współpracy z organami ścigania w przypadku ewentualnego zagrożenia. 4. Wspomaganie projektów podejmowanych przez organizacje, fundacje czy osoby prywatne.
PRIORYTET II: Podniesienie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społeczno-kulturalnych i turystycznych	
<u>Kierunki działań</u>	<u>Zadania</u>
1. Wykreowania markowego produktu turystycznego.	1. Stworzenie i udostępnianie komputerowej bazy danych o zabytkach gminy i środowisku kulturowym gminy. 2. Tworzenie oferty turystycznej przy jednoczesnym wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.
PRIORYTET III: Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	
<u>Kierunki działań</u>	<u>Zadania</u>
1. Zwiększenie wiedzy o gminie wśród mieszkańców.	1. Utworzenie i udostępnienie komputerowej bazy danych o lokalnych zabytkach. 2. Udział w programach i szkoleniach z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego oraz udział w zjazdach poświęconych ochronie zabytków.
2. Podjęcie działań popularyzujących dziedzictwo kulturowe.	1. Zachęcanie dzieci i młodzieży do poznawania miasta, historii lokalnej. 2. Organizowanie konkursów wśród dzieci i młodzieży związanych z problematyką opieki nad zabytkami. 3. Popularyzacja zasobów kulturowych w lokalnych mediach. 4. Organizowanie wystaw i prezentacji związanych z tematyką opieki nad zabytkami. 5. Promowanie i organizowanie obrzędów pieśni ludowej w Tłuszczu.
PRIORYTET IV: Wspieranie aktywności lokalnej mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	
<u>Kierunki działań</u>	<u>Zadania</u>
1. Promocja gminy akcentująca jej niepowtarzalność.	1. Szeroka, długoterminowa akcja edukacyjna i promocyjna przy udziale lokalnych fundacji, organizacji pozarządowych, mediów. 2. Nawiązywanie w nowych realizacjach do lokalnych tradycji kształtowania zabudowy i stosowanych materiałów. 3. Pogłębienie w mieszkańcach gminy zainteresowania i dumy z jej tradycji historycznych.
2. Kreowanie i stymulowanie zasad partnerstwa	1. Wdrożenie szerokiego programu informacyjnego we

oraz współodpowiedzialności mieszkańców za zachowanie dziedzictwa kulturowego.	współdziałaniu ze środowiskiem lokalnym. 2. Prowadzenie przy szerokim udziale społecznym działań w ramach programu Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Tłuszcz na lata 2008-2015. 3. Promowanie prawidłowych postaw wobec zabytków.
PRIORYTET V: Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	
<u>Kierunki działań</u>	<u>Zadania</u>
1. Opracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.	1. Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych. 2. Pozyskiwanie informacji o możliwościach wykorzystania dla działań rewitalizacyjnych różnych źródeł finansowania (strukturalnych, wspólnotowych unijnych, publicznych, prywatnych).
2. Określanie zasad partnerstwa publiczno-prywatnego i sektora przedsiębiorstw działających w obszarze dziedzictwa kulturowego.	1. Finansowe wspieranie działalności skierowanej na ochronę zabytków przez osoby prywatne i fundacje.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa w realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Tłuszcz na lata 2019-2022 obowiązywać będą niżej wymienione grupy instrumentów oddziaływania:

1. Instrumenty prawne:

- 1) wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 2) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego;
- 3) lokalny program rewitalizacji;
- 4) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

2. Instrumenty koordynacji:

- 1) strategia rozwoju miasta;
- 2) plany rozwoju lokalnego;
- 3) programy rozwoju infrastruktury miejskiej (w tym komunikacyjnej);
- 4) programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- 5) programy prac konserwatorskich;
- 6) studia i analizy, koncepcje;
- 7) plany rewitalizacji;
- 8) umowy i porozumienia;

- 9) kontrakty;
- 10) prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
- 11) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
- 12) współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

3. Instrumenty finansowe:

- 1) dotacje;
- 2) subwencje;
- 3) dofinansowania;
- 4) nagrody;
- 5) zachęty finansowe;
- 6) zbiórki społeczne;
- 7) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.

4. Instrumenty społeczne:

- 1) edukacja kulturowa;
- 2) informacja;
- 3) sprawna komunikacja;
- 4) współpraca;
- 5) współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- 6) wzbogacona oferta miejsc pracy i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu.

5. Instrumenty kontrolne:

- 1) ciągła aktualizacja bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej (również komunikacji), stanu zagospodarowania przestrzennego, stanów technicznych obiektów zabytkowych, poziomu bezrobocia;
- 2) monitoring stanu środowiska kulturowego.

Wdrożenie podanych powyżej narzędzi wymaga od samorządu terytorialnego działań, takich jak:

- 1) skutecznego stosowania przepisów prawa związanych z ochroną zabytków;
- 2) dostosowania się do programów regionalnych szczebla wojewódzkiego w zakresie ochrony środowiska kulturowego;
- 3) współpracy z innymi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;
- 4) działania marketingowego i planistycznego;
- 5) szukania finansowych środków pozabudżetowych, w tym współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz przyjęcia zasady partnerstwa publiczno-prywatnego;
- 6) pozyskania poparcia społecznego i koordynacja działań związanych z ochroną dziedzictwa

kulturowego;

- 7) współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 8) nieustannego monitoringu zmian środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Obowiązek monitorowania realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z ustawowymi zapisami, po dwuletnim okresie funkcjonowania programu, Burmistrz Tłuszcza przedłoży Radzie Miejskiej w Tłuszczu sprawozdanie z jego realizacji. Proces monitorowania będzie polegał na obserwowaniu zmian, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów i zadań programu oraz analizie zebranych danych i opracowaniu raportów.

Ocenę sporządzi komórka organizacyjna urzędu, koordynująca realizację programu, a następnie przedstawi ją Burmistrzowi. Po zaakceptowaniu, ocena zostanie przedłożona Radzie Miejskiej. Będzie ona jednocześnie stanowić punkt wyjścia do wprowadzania uzasadnionych zmian i usprawniania programu. Proces osiągania celów programu opieki nad zabytkami będzie monitorowany poprzez analizę stopnia ich realizacji. Będzie ona obejmowała:

- 1) bieżący monitoring (przynajmniej raz do roku) gminnej ewidencji zabytków, uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych;
- 2) ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych;
- 3) ocenę realizacji programu wdrażania tras turystyczno-edukacyjnych na terenie gminy;
- 4) ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków;
- 5) ocenę kontaktów z właścicielami obiektów, w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce można podzielić na:

- 1) źródła publiczne (budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii europejskiej, inne źródła zagraniczne);
- 2) źródła prywatne (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe, jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m. in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu Gminy Tłuszcz - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) na prace konserwatorskie i budowlane przy budowłach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego; dotyczy on wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej;
- 6) z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- 7) w szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią (np. zespołów pałacowo-folwarcznych z parkami); dotyczy to inwestycji powiązanych, np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi (ogród dendrologiczny); wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków;
- 8) z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020;
- 9) z dotacji unijnych.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gminny program opieki nad zabytkami opracowany jest dla Gminy Tłuszcz po raz drugi i obejmuje lata 2019-2022. W zakresie funkcjonowania, realizacji i finansowania opieki nad zabytkami w poprzednich latach należy zauważyć, iż konserwacja obiektów zabytkowych odbywa się

głównie ze środków budżetu Gminy, dotacji od Wojewody Mazowieckiego oraz ze środków właścicieli nieruchomości, na których zlokalizowane są obiekty zabytkowe.

Samorząd gminny do tej pory nie przyznawał żadnych środków dla właścicieli zabytków wpisanych do rejestru zabytków. W poprzednich latach kilka obiektów należących do gminy, objętych ochroną, w tym cmentarz wojenny z 1920 r. oraz mogiła zbiorowa w Wólce Kozłowskiej zostały wyremontowane z dotacji Wojewody Mazowieckiego. Jednakże w związku z kradzieżą tablicy, miedziorytu zdobiącego pomnik Obrońców Ojczyzny 1920 r. w sierpniu 2012 r., zadaniem priorytetowym stało się zrekonstruowanie ww. tablicy. W działania mające na celu umieszczenie repliki zaangażowani są również mieszkańcy gminy. Dodatkowo zadaniem ważnym dla lokalnych władz jest wyremontowanie kapliczek i miejsc pamięci z terenu gminy Tłuszcz, które sukcesywnie w miarę pozyskiwanych środków są remontowane.

Rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków mogłoby być występowanie Gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których właściciele zabytków nie są w stanie zapewnić wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy Tłuszcz.

Zadania programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane poprzez instytucje kultury podległe Gminie lub funkcjonujące w ramach działalności bieżącej na jej terenie, np. muzeum, biblioteki. Ponadto, w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe, m. in. stowarzyszenia, parafie.

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytku (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674). Istnieje możliwość dofinansowania zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego z budżetu państwa. Wsparcie finansowe pochodzi ze środków:

- 1) Ministerstwa Kultury w ramach Programów Operacyjnych;
- 2) Wojewody Mazowieckiego, będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 3) budżetu samorządu województwa mazowieckiego i jednostek samorządu terytorialnego;
- 4) funduszu kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów);
- 5) Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla założeń zieleni zabytkowej).

12. Spis map, fotografii i tabel

- 1) Województwo mazowieckie (s. 12);
- 2) Województwo mazowieckie (s. 19);
- 3) Powiat wołomiński (s. 20);
- 4) Gmina Tłuszcz (s. 20);
- 5) Fot. 1. Kościół p.w. Św. Stanisława Biskupa w Postoliskach (s. 28);
- 6) Fot. 2. Zespół pałacowy z obiektami gospodarczymi i parkiem z XIX w. we wsi Chrzęsne (s. 29);
- 7) Fot. 3. Cmentarz wojenny z 1920 r. (s. 29);
- 8) Tab. 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (s. 24);
- 9) Tab. 2. Analiza SWOT (s. 30);
- 10) Tab. 3. Zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami (s. 32).

Załącznik nr 1

Gminna ewidencja zabytków (stan na październik 2018 r.)

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW					
I. Zabytki nieruchome					
L. p.	Miejscowość	Obiekt/zespół	Adres	Informacja o wpisie do rejestru zabytków	UWAGI
	Chrzęsne	założenie pałacowo-parkowe:			
1		a) pałac	Chrzęsne 05-240 Tłuszcz	A-389, 06.08.1959	
2		b) park	Chrzęsne 05-240 Tłuszcz	A-389, 20.01.1976	
3	Jasienica	park dworski	Jasienica 05-240 Tłuszcz	A-498, 27.01.1984	
4	Miąse	park dworski	Miąse 05-240 Tłuszcz	A-436, 18.02.1976	
5	Mokra Wieś	park dworski	Mokra Wieś 05-240 Tłuszcz	A-437, 18.02.1976	
6	Postoliska	stara część cmentarza parafialnego	Postoliska 05-240 Tłuszcz	A-554, 30.01.1986	
7	Postoliska	kościół parafialny rzymsko-katolicki p. w. Św. Stanisława bpa	Postoliska, 05-240 Tłuszcz	A-1049, 20.12.2011	
8	Tłuszcz	spichlerz	ul. Powstańców 22 05-240 Tłuszcz	A-418, 05.04.1962	
9	Tłuszcz	cmentarz wojenny z 1920 r.	ul. Warszawska 05-240 Tłuszcz	A-572, 18.01.1986	
10	Tłuszcz	kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego	ul. Kościelna 7 05-240 Tłuszcz		
11	Tłuszcz	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	ul. Kościelna 05-240 Tłuszcz		
12	Tłuszcz	dom mieszkalny	ul. Głowackiego 13 05-240 Tłuszcz		
13	Tłuszcz	dom mieszkalny	ul. Głowackiego 13a 05-240 Tłuszcz		
14	Tłuszcz	dom mieszkalny	ul. Kościelna 12		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

			05-240 Tłuszcz					
15	Tłuszcz	dom mieszkalny	ul. Powstańców 13 05-240 Tłuszcz					
16	Tłuszcz	dom mieszkalny	ul. Powstańców 28 05-240 Tłuszcz					
17	Tłuszcz	budynek usługowo - magazynowy (dawny Urząd Gminy)	ul. Szklana 3 05-240 Tłuszcz					
18	Tłuszcz	wieża ciśnień	ul. Warszawska 05-240 Tłuszcz					
19	Tłuszcz	kaflarnia, ob. sala weselna	ul. Racławicka 11 05-240 Tłuszcz					
20	Chrzęsne	spichlerz w zespole pałacowo - parkowym	Chrzęsne 05-240 Tłuszcz					
II. Zabytki nieruchome - stanowiska archeologiczne.								
	Nr ewide ncyjn y	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska w miejscowoś ci/Nr stanowiska na obszarze	Funkcja, chronologia			
					1	2	3	4
21	4520	Dzięcioły	53-70	1/109	śląd osadn., starożytność			
22	4389	Fiukały	52-70	2/22	śląd osadn., nieokreślona			
23	4388	Fiukały	52-70	1/21	osada, wcz.średniow./średn iow.			
24	4562	Franciszków	54-70	2/36	śląd osadn., XIII/XIV w.			
25	4561	Franciszków	54-70	1/35	śląd osadn., starożytność			
26	4526	Grabów	53-71	1/6	śląd osadn., nowożytność			
27	4390	Jarzębia Łąka	52-70	2/23	osada, epoka brązu	osada, wczesne średniowiec ze		
28	4387	Jarzębia Łąka	52-70	1/20	śląd osadn., wczesne średniow.	osada, nowożytnoś ć		
29	4394	Jarzębia Łąka	52-70	3/27	śląd osadn., wcz.średniow.			
30	4399	Jarzębia	52-70	6/32	śląd osadn.,	cmentarzys	śląd	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

		Łąka			nieokreślony	ko, OWR	osadn., nowożytność	
31	4396	Jarzębia Łąka	52-70	5/29	śląd osadn., ep.brązu	osada, okr.hal./okr. lat		
32	4395	Jarzębia Łąka	52-70	4/28	osada, XII, XIII wiek	osada, XIV, XV, XVI w.		
33	4516	Jasienica	53-70	5/105	śląd osadnictwa, starożytność			
34	4517	Jasienica	53-70	6/106	śląd osadnictwa, XVII w.			
35	4518	Jasienica	53-70	7/107	śląd osadn., starożytność			
36	4504	Jasienica	53-70	1/93	śląd osadn., średniow./nowożytn.			
37	4509	Jasienica	53-70	8/98	śląd osadnictwa, neolit			
38	4514	Jasienica	53-70	3/103	śląd osadn., póź.EB/WEŻ			
39	4515	Jasienica	53-70	4/104	śląd osadn., starożytność			
40	4512	Jasienica /- Górki/	53-70	2/101	śląd osadnictwa, neolit			
41	4508	Jasienica/Krusze	53-70	9/97	śląd osadnictwa, neolit	śląd osadnictwa, wcz.ep.brązu	punkt osadniczy , XIV w.	osada, XV/XVI -XVII w.
42	4391	Kazimierzówka	52-70	1/24	osada, k.trzciniecka, WEB	śląd osadn., wczesne średniow		
43	4400	Kolonia Kozły	52-70	1/33	śląd osadn., starożytn.-neolit			
44	4383	Kozły	52-70	3/16	śląd osadnictwa, KAK, neolit	śląd osadn., nieokreślony		
45	4382	Kozły	52-70	1/15	śląd osadnictwa, nieokreślona			
46	4386	Kozły	52-70	4/19	śląd osadn., średniowiecze	osada, nowożytność		
47	4385	Kozły	52-70	3/18	śląd osadnictwa, mezolit			
48	4377	Kurówka	52-70	1/10	osada, nowożytność			
49	4524	Łysobyki	53-70	8/113	osada, nowożytność			
50	4523	Łysobyki	53-70	7/112	śląd osadn., epoka brązu	osada, nowożytność		
51	4522	Łysobyki	53-70	6/111	śląd osadn., nowożytność			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

52	4519	Łysobyki	53-70	5/108	śląd osadn., k.niemeńska, neolit			
53	4499	Łysobyki	53-70	2/88	śląd osadnictwa, starożytność			
54	4501	Łysobyki	53-70	4/90	śląd osadnictwa, starożytność			
55	4500	Łysobyki	53-70	3/89	śląd osadnictwa, średniow./nowożytn			
56	4482	Łysobyki	53-70	1/71	śląd osadnictwa, neolit	punkt osadniczy, późna EB/WEŻ	śląd osadnictw a, późny LT/OWR	punkt osadnicz y, starożyt ność
57	4477	Miąse	53-70	38/66	śląd osadn., późna EB/WEŻ			
58	4478	Miąse	53-70	39/67	śląd osadnictwa, starożytność			
59	4476	Miąse	53-70	37/65	punkt osadniczy, późna EB/WEŻ			
60	4470	Miąse	53-70	31/59	śl. osad., póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza	śląd osadn., wczesne średniow		
61	4475	Miąse	53-70	36/64	punkt osadniczy, późny LT/OWR	punkt osadniczy, późna EB/WEŻ	osada, starożytn ość	
62	4468	Miąse	53-70	29/57	punkt osadniczy, neolit	osada, ep.żelaza, późny LT/OWR	osada, starożytn ość	
63	4474	Miąse	53-70	35/63	śląd osadnictwa, starożytność			
64	4469	Miąse	53-70	30/58	osada, póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza	osada, późny laten/okr.w pł.rzym.	osada, starożytn ość	
65	4473	Miąse	53-70	34/62	osada, starożytność			
66	4472	Miąse	53-70	33/61	śląd osadnictwa, starożytność			
67	4471	Miąse	53-70	32/60	śl. osad., k.trzciniecka, łużycka, EB			
68	4455	Miąse	53-70	22/44	śląd osadnictwa, starożytność			
69	4454	Miąse	53-70	21/43	śląd osadnictwa, starożytność			
70	4453	Miąse	53-70	20/42	śląd osadnictwa, starożytność			
71	4452	Miąse	53-70	19/41	śląd osadnictwa, starożytność			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

72	4451	Mięse	53-70	18/40	punkt osadniczy, epoka brązu	punkt osadniczy, późny LT/OWR	punkt osadniczy , XIV-XV w.	
73	4450	Mięse	53-70	17/39	śląd osadnictwa, późna EB/WEŻ			
74	4457	Mięse	53-70	24/46	śląd osadnictwa, starożytność			
75	4448	Mięse	53-70	15/37	śląd osadn., późna EB/WEŻ			
76	4458	Mięse	53-70	25/47	śląd osadnictwa, starożytność			
77	4449	Mięse	53-70	16/38	zabudowa dworska, XV-XVI w.			
78	4525	Mięse	53-70	58/114	osada?, nowożytność			
79	4456	Mięse	53-70	23/45	śląd osadnictwa, starożytność			
80	4461	Mięse	53-70	28/50	osada, póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza	osada, późny laten/okr.w pł.rzym.	osada, starożytn ość	
81	4460	Mięse	53-70	27/49	punkt osadniczy, starożytność			
82	4459	Mięse	53-70	26/48	śląd osadn., k.trzcinińska, WEB			
83	4427	Mięse	53-70	7/16	śląd osadn., starożytn., ep.brązu, OWR			
84	4426	Mięse	53-70	6/15	śląd osadn., starożytność			
85	4425	Mięse	53-70	5/14	wieś, XV-XVI wiek			
86	4429	Mięse	53-70	9/18	śląd osadnictwa, neolit	punkt osadn., starożytn.,p. LT-OWR?		
87	4430	Mięse	53-70	10/19	śląd osadn., k.trzcinińska, WEB			
88	4502	Mięse	53-70	56/91	śląd osadnictwa, XV w.			
89	4416	Mięse	53-70	4/5	śl.osadn., k.przeworska, łużycka, OWR			
90	4415	Mięse	53-70	3/4	ślady osadn., nieokreślona	ślady osadn., epoka brązu		
91	4414	Mięse	53-70	2/3	ślady osadn., nieokreślona			
92	4413	Mięse	53-70	1/2	ślady osadnictwa, mezolit?			
93	4490	Mięse	53-70	50/79	śląd osadnictwa,			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

					starożytność			
94	4483	Mięso	53-70	43/72	śląd osadn., starożytn, średniow			
95	4484	Mięso	53-70	44/73	śląd osadnictwa, starożytność			
96	4485	Mięso	53-70	45/74	śląd osadnictwa, późny LT/OWR			
97	4486	Mięso	53-70	46/75	punkt osadniczy, późna EB/WEŻ	punkt osadniczy, późny LT/OWR ?	punkt osadniczy , starożytn ość	
98	4487	Mięso	53-70	47/76	osada, póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza	osada, późny laten/okr.w pł.rzym.	punkt osadniczy , XV-XVI w.	
99	4428	Mięso	53-70	8/17	śląd osadn., późna EB/WEŻ			
100	4489	Mięso	53-70	49/78	punkt osadniczy, starożytność			
101	4491	Mięso	53-70	51/80	śląd osadnictwa, starożytność			
102	4492	Mięso	53-70	52/81	śląd osadnictwa, XV w.			
103	4493	Mięso	53-70	53/82	śląd osadnictwa, epoka brązu			
104	4494	Mięso	53-70	54/83	punkt osadniczy, starożytność			
105	4495	Mięso	53-70	55/84	śląd osadnictwa, epoka brązu			
106	4488	Mięso	53-70	48/77	śląd osadn., średniow./nowożytn .			
107	4480	Mięso	53-70	41/69	śląd osadn., późna EB/WEŻ			
108	4479	Mięso	53-70	40/68	punkt osadniczy, późna EB/WEŻ	punkt osadniczy, starożytnoś ć		
109	4513	Mięso	53-70	57/102	śląd osadnictwa, ep.brązu			
110	4481	Mięso	53-70	42/70	śląd osadnictwa, starożytność			
111	4447	Mięso /-Jadwinin/	53-70	14/36	śląd osadnictwa, KAK ?, neolit			
112	4446	Mięso /-Jadwinin/	53-70	13/35	śląd osadnictwa, starożytność			
113	4445	Mięso /-Jadwinin/	53-70	12/34	śląd osadn., neolit strefy leśnej	śląd osadn., późna EB/WEŻ	ślady osadnictw a, starożytn	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

							ość	
114	4444	Mięse /-Jadwinin/	53-70	11/33	śląd osadnictwa, ep.brązu/nowożytn.			
115	4467	Pawłów	53-70	2/56	osada, póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza			
116	4466	Pawłów	53-70	1/55	śląd osadniczy, starożytność			
117	4379	Postoliska	52-70	1/12	śląd osadn., starożytność	osada, średniowiec ze	osada, okres nowożytn y	
118	4378	Rysie	52-70	1/11	osada, nowożytność			
119	4397	Rysie	52-70	2/30	cmentarzysko, OWR			
120	4465	Stasinów	53-70	4/54	śląd osadnictwa, starożytność			
121	4464	Stasinów	53-70	3/53	punkt osadniczy, starożytność			
122	4463	Stasinów	53-70	2/52	śląd osadnictwa, starożytność			
123	4462	Stasinów	53-70	1/51	śląd osadnictwa, starożytność			
124	4498	Stasinów	53-70	7/87	śląd osadnictwa, późna EB/WEŻ			
125	4496	Stasinów	53-70	5/85	osada, póź.ep.brązu/wcz.ep .żelaza			
126	4497	Stasinów	53-70	6/86	śląd osadn., wcz. średniowiecze			
127	4560	Szczepanek	54-70	13/34	śląd osadnictwa, neolit?			
128	4555	Szczepanek	54-70	8/29	śląd osadn., starożytność			
129	4552	Szczepanek	54-70	5/26	śląd osadnictwa, XI-XII w.			
130	4551	Szczepanek	54-70	4/25	śląd osadn., starożytność			
131	4550	Szczepanek	54-70	3/24	śląd osadn., k.trzciniecka, EB	śląd osadnictwa, XII w.		
132	4549	Szczepanek	54-70	2/23	śląd osadnictwa, epoka brązu			
133	4553	Szczepanek	54-70	6/27	śląd osadn., starożytność			
134	4548	Szczepanek	54-70	1/22	śląd osadnictwa, neolit			
135	4559	Szczepanek	54-70	12/33	obozowisko, neolit (późny)			
136	4558	Szczepanek	54-70	11/32	osada, k.przeworska,			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY TŁUSZCZ NA LATA 2019-2022

					póź.LT?/OWR			
137	4557	Szczepanek	54-70	10/31	śląd osadn., starożytność			
138	4556	Szczepanek	54-70	9/30	śląd osadn., starożytn., (N?, WEB)	śląd osadn., wcz.średnio w.		
139	4554	Szczepanek	54-70	7/28	śląd osadn., starożytność, (WŚ)			
140	4369	Tuszczy	52-70	2/2	st.wydmowe-osada, trzcinińska,WEB			
141	4368	Tuszczy	52-70	1/1	osada, neolit			
142	4412	Tuszczy /-Borki/	53-70	3/1	ślady osadn., KAK, neolit			
143	4510	Tuszczy /-Borki/	53-70	4/99	śląd osadnictwa, neolit			
144	4511	Tuszczy /-Borki/	53-70	5/100	śląd osadnictwa, ep.brązu			
145	4376	Tuszczy Edmundów	52-70	1/9	osada, k.gr.klosz., okr.hal./lat.			
146	4370	Tuszczy Kozły	52-70	1/3	st.wydmowe-osada, KCGD, neolit			
147	4392	Wagan	52-70	4/25	osada, nowożytność			
148	4393	Wagan	52-70	5/26	osada, nowożytność			
149	4373	Wagan	52-70	1/6	osada, k.trzcinińska, wcz.ep.brązu			
150	4374	Wagan	52-70	2/7	osada, paleolit			
151	4375	Wagan	52-70	3/8	osada, KCS, neolit			
152	4381	Wólka Kozłowska	52-70	4/14	śląd osadnictwa, KAK, neolit	śląd osadn., wczesne średn.		
153	4380	Wólka Kozłowska	52-70	3/13	osada, okres nowożytny			
154	4371	Wólka Kozłowska	52-70	1/4	osada, paleolit	osada, neolit	osada, okres lateński	śląd osadn., średnio wiece
155	4372	Wólka Kozłowska	52-70	2/5	osada, wczesna epoka brązu			